

**OSOBITOSTI VÝKONU TRESTU ODŇATIA SLOBODY
MLADISTVÝCH ODSÚDENÝCH
PECULIARITIES OF IMPRISONMENT OF JUVENILE CONVICTS**

Eva Balážová¹

DOI: <https://doi.org/10.24040/pros.13.11.2020.svp.7-19>

Abstrakt

Predkladaný príspevok podáva komplexný pohľad na problematiku výkonu trestu odňatia slobody v spojení s mladistvými. V úvode sa stručne zaoberá špecifikami ukladania trestu odňatia slobody mladistvým. Nosná časť príspevku sa zameriava na realizáciu výkonu trestu odňatia mladistvých odsúdených, pričom sa venuje aj odlišnostiam, ktoré sa uplatňujú vo vzťahu k mladistvým v porovnaní s dospelými odsúdenými a neopomína ani problematiku disciplinárnych trestov, ktoré možno mladistvým uložiť počas výkonu trestu odňatia slobody.

Kľúčové slová

mladistvý, trest odňatia slobody, výkon trestu odňatia slobody, účel výkonu trestu, disciplinárny trest

Abstract

The article provides a comprehensive view of the issue of imprisonment in connection with juveniles. In the introduction, it briefly deals with the specifics of imprisonment for juveniles. The main part of the article focuses on the execution of imprisonment of juveniles, while it also deals with the differences that apply in relation to juveniles compared to adult convicts and does not omit the issue of disciplinary punishments that can be imposed on juveniles during imprisonment.

Key words

juvenile, sentence of imprisonment, execution of a sentence of imprisonment, purpose of execution of a sentence, disciplinary punishment

¹ JUDr. Eva Balážová v roku 2011 úspešne ukončila vysokoškolské štúdium na Právnickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici a v roku 2014 jej bol na rovnakej fakulte udelený akademický titul doktor práv (JUDr.) po vykonaní rigorózneho skúšky v odbore ústavné právo. Od roku 2017 pôsobí ako advokátka zapísaná v zozname advokátov Slovenskej advokátskej komory.

Úvod

Trestnej činnosti sa dopúšťajú a nepodmienečný trest odňatia slobody vykonávajú nielen dospelé osoby, ale aj mladiství. Mladistvými páchaná trestná činnosť má svoje špecifické znaky a mnohými odborníkmi sa považuje za nebezpečný jav v spoločnosti, nakoľko protispoločenské návyky získané v mladom veku môžu u podaktorých mladistvých pretrvať aj v dospelosti, ak sa vhodnou reedukáciou neodstránia. Vzhľadom na vek tejto osobitnej kategórie odsúdených je nutné primerane prispôbiť výkon trestu odňatia slobody tak, aby sa aj pri mladistvých odsúdených plnil jeho účel a boli popri tom zabezpečené bezpečné, zdraviu a životu nezávadné a dôstojné podmienky výkonu trestu odňatia slobody, v ktorých sa rešpektujú ústavne garantované a predpismi z oblasti výkonu trestu odňatia slobody modifikované základné ľudské práva a zároveň aby sa výkon trestu odňatia slobody nestal pre mladistvého akousi „školou kriminality“, teda prostriedkom na osvojenie si ďalšieho kriminálneho správania.

Mladiství páchatelia sa najčastejšie dopúšťajú majetkovej trestnej činnosti, násilnej trestnej činnosti v podobe lúpeže, vydierania, ublíženia na zdraví, drogovej trestnej činnosti, trestného činu sexuálneho zneužívania, sexuálneho násilia či znásilnenia, trestných činov extrémizmu, trestného činu týrania zvierat, trestného činu šírenia poplašnej správy alebo trestného činu poškodzovania všeobecne prospešného zariadenia. Dôvodmi pre páchanie trestnej činnosti mladistvými sú najmä dysfunkčná rodina, rozvrátené rodinné prostredie, nedostatok finančných prostriedkov v rodine, zaneprázdnenosť rodičov vo finančne zabezpečených rodinách, rozvodovosť rodičov, médiá v podobe televízie, rozhlasu, internetu, tlače, zlé výsledky v škole alebo šikana v škole.

V roku 2019 bolo odsúdených 8924 osôb z toho 45 mladistvých osôb. Ku dňu 25.03.2020 v Ústave na výkon trestu odňatia slobody v Sučanoch vykonávalo trest odňatia slobody 43 mladistvých odsúdených.

Pojem mladistvý, základy trestnej zodpovednosti mladistvých a podmienky ukladania trestu odňatia slobody mladistvým

Za mladistvého sa považuje osoba, ktorá v čase spáchania trestného činu dovŕšila štrnásť rok a neprekročila osemnásť rok svojho veku. Subjektom trestnej zodpovednosti je teda iba osoba, ktorá dovŕšila štrnásť rok svojho veku. Výnimku z uvedeného predstavuje

ustanovenie § 22 ods. 2 Trestného zákona, podľa ktorého je za spáchanie trestného činu sexuálneho zneužívania podľa § 201 Trestného zákona trestne zodpovedná osoba, ktorá dovŕšila päťnásť rok svojho veku. V tomto smere je podstatné uviesť, že trestná zodpovednosť mladistvého nastáva až deň nasledujúci po dni keď dovŕšil štrnásť rok svojho veku, resp. po dni keď dovŕšil päťnásť rok svojho veku v prípade trestného činu sexuálneho zneužívania.

Pre trestnú zodpovednosť mladistvého sa však okrem dosiahnutia štrnásteho, resp. päťnásteho roku svojho veku vyžaduje aj príčetnosť mladistvého. Trestný zákon z hľadiska vymedzenia trestnej zodpovednosti mladistvého páchatel'a pripúšťa, aby mladistvý páchatel' nebol trestne zodpovedný v prípade, ak je mladší ako päťnásť rokov a v čase spáchania činu nedosiahol takú úroveň rozumovej a mravnej vyspelosti, aby mohol rozpoznať jeho protiprávnosť alebo ovládať svoje konanie. Takéto ustanovenie zákona možno interpretovať ako reakciu zákonodarcu na skutočnosť, že mladiství sú na rôznej mentálnej a osobnostnej úrovni a z toho dôvodu nemôžu rovnako posúdiť protiprávnosť svojho konania.² Obligatórne zisťovanie rozumovej a mravnej vyspelosti mladistvého, ktorý neprekročil päťnásť rok svojho veku, je zakotvené v § 337 Trestného poriadku. Ide o koncepciu tzv. podmienenej príčetnosti. Predmetom tohto zisťovania je stupeň rozumového a mravného vývoja mladistvého, jeho povaha, pomery a prostredie, v ktorom žil a bol vychovávaný, jeho správanie pred a po spáchaní trestného činu, vrátane iných okolností, ktoré sú dôležité pre voľbu prostriedkov vhodných na jeho nápravu, resp. na posúdenie možnosti nariadenia ochrannej výchovy mladistvému.

Primárnym cieľom trestu uloženého mladistvému má byť predovšetkým jeho prevýchova v riadneho člena spoločnosti, obnovenie narušených sociálnych vzťahov mladistvého, začlenenie mladistvého do rodinného a sociálneho prostredia, z ktorého pochádza a zamedzenie ďalšej recidívy. Pri trestaní mladistvého vystupuje teda do popredia popri preventívnej funkcii trestu a záujme na ochrane spoločnosti najmä výchovná funkcia trestu. Na druhej strane pri ukladaní trestu mladistvého je potrebné mať na zreteli, že jedným z hlavných cieľov trestného práva je ochrana spoločnosti, a preto prílišná tolerancia ku závažnému kriminálnemu správaniu mladistvých nie je na mieste.

Mladistvému možno za spáchanie trestného činu uložiť len trest povinnej práce, peňažný trest, trest prepadnutia vecí, trest zákazu činnosti, trest zákazu účasti na verejných podujatiach, trest vyhostenia, trest domáceho väzenia a trest odňatia slobody. Azda

² ČONKA, P. - ČONKOVÁ, A.: Kriminalita mladistvých a možnosti jej prevencie. In: PEDAGOGIKA.SK, roč. 6, 2015, č. 6. s. 162.

najdôležitejšou podmienkou uloženia trestu odňatia slobody mladistvému je dodržanie zásady „ultima ratio”, to znamená, že mladistvému možno trest odňatia slobody uložiť iba vtedy, ak sú splnené zákonom stanovené podmienky, t.j. ak po zhodnotení subjektívnych, ako aj objektívnych okolností vrátane neúčinnosti predchádzajúcich opatrení - prirodzene aj so zreteľom na skôr uložené a vykonané tresty bez odňatia slobody, uloženie iného druhu trestu nemá nádej na dosiahnutie účelu trestu.³

Trest odňatia slobody by sa mal mladistvému uložiť len v prípade nevyhnutnosti. Trestné sadzby odňatia slobody sa u mladistvých znižujú na polovicu. Kým horná hranica zníženej trestnej sadzby nesmie prevyšovať sedem rokov, maximálna dolná hranica trestnej sadzby je stanovená na dva roky. Ako sme už vyššie uviedli podľa § 117 ods. 2 Trestného zákona, trest odňatia slobody je možné mladistvému uložiť iba pri splnení zákonom ustanovených podmienok, najmä v prípadoch, kedy po zhodnotení subjektívnych a objektívnych okolností, vrátane neúčinnosti predchádzajúcich opatrení, uloženie iného trestu nemá nádej na dosiahnutie účelu zákona. V prípade, že súd pri rozhodovaní o treste mladistvého zistí existenciu podmienok na mimoriadne zníženie trestu odňatia slobody podľa § 39 ods. 1 alebo 2 Trestného zákona pod dolnú hranicu trestnej sadzby, má väčšiu možnosť zohľadniť konkrétnu situáciu mladistvého, t.j. súd nie je viazaný obmedzeniami upravenými v § 39 ods. 3 Trestného zákona. Takéto zníženie trestu odňatia slobody nemožno aplikovať na situácie, keď sa ukladá trest za trestný čin, za ktorý je možné podľa Trestného zákona uložiť trest odňatia slobody na doživotie. V prípade, ak mladistvý spáchal obzvlášť závažný zločin, ktorého miera závažnosti je pre spoločnosť vzhľadom na zavrhnutiahodný spôsob vykonania činu alebo vzhľadom na zavrhnutiahodnú pohnútku alebo vzhľadom na ťažký a ťažko napravitel'ný následok mimoriadne vysoká, môže súd uložiť trest odňatia slobody nad sedem rokov až do pätnásť rokov, ak má za to, že výmera trestu uvedená v § 117 ods. 1 Trestného zákona na dosiahnutie účelu nepostačuje. Špecifikom pri ukladaní trestu odňatia slobody mladistvému je aj skutočnosť, že mladistvému nemožno uložiť trest odňatia slobody na doživotie, a to aj keby sa dopustil spáchania obzvlášť závažného zločinu, ktorý by bol spáchaný obzvlášť zavrhnutiahodným spôsobom, zavrhnutiahodnou pohnútkou alebo jeho následkom by bol ťažký a ťažko napravitel'ný následok.

³ ČENTĚŠ, J. a kol.: Trestný zákon - Veľký komentár. 5. aktualizované vydanie. Žilina : EUROKÓDEX, s. r. o. 2020. s. 222.

Realizácia výkonu trestu odňatia slobody mladistvých odsúdených

Výkon trestu odňatia slobody mladistvých je upravený v štvrtom diely všeobecnej časti Trestného zákona (§ 117), v Trestnom poriadku, zákone č. 475/2005 Z.z. o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len ako „zákon o výkone trestu“), Vyhláske Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 368/2008 Z.z., ktorou sa vydáva Poriadok výkonu trestu odňatia slobody a Ústavnom poriadku pre odsúdených v Ústave na výkon trestu odňatia slobody pre mladistvých Sučany, ktorý nadobudol účinnosť dňa 01.09.2020 (ďalej len ako „Ústavný poriadok“). Právna úprava výkonu trestu odňatia slobody mladistvých obsiahnutá v zákone o výkone trestu nie je úpravou komplexnou, ale je to len úprava odchýlok od štandardných podmienok a pravidiel výkonu trestu odňatia slobody. Ak niektoré otázky nie sú v deviatej hlave tohto zákona špecifikované, aj na výkon trestu odňatia slobody mladistvých sa budú vzťahovať všeobecné ustanovenia o podmienkach a pravidlách výkonu trestu odňatia slobody pre dospelých odsúdených. Ustanovenia deviatej hlavy zákona o výkone trestu sú teda v pomere špeciality a subsidiarity k ostatným ustanoveniam zákona o výkone trestu.

Podľa Trestného zákona sa trest odňatia slobody osôb, ktoré neprekročili osemnásť rok svojho veku vykonáva v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody pre mladistvých. Na základe rozhodnutia súdu však môže v ústave na výkon trestu odňatia slobody pre mladistvých vykonať trest aj osoba, ktorá prekročila osemnásť rok svojho veku, pričom súd pri rozhodovaní prihliadne predovšetkým na dĺžku trestu, stupeň a povahu narušenia mladistvého. Rovnakým spôsobom bude súd rozhodovať aj v prípade, ak odsúdený dovŕši osemnásť rok svojho veku po právoplatnosti odcudzujúceho rozsudku, ale ešte pred nástupom na výkon trestu odňatia slobody. Ak súd rozhodne, že sa trest nevykoná v ústave na výkon trestu pre mladistvých, zároveň rozhodne aj o tom, do ústavu s akým stupňom stráženia bude odsúdený zaradený, t.j. či do ústavu na výkon trestu s minimálnym, stredným alebo maximálnym stupňom stráženia. V prípadoch, keď sa trest mladistvého odsúdeného vykonáva aj po dovŕšení osemnásteho roku jeho veku, riaditeľ ústavu na výkon trestu pre mladistvých je oprávnený podať príslušnému súdu návrh na zaradenie už dospelého odsúdeného do ústavu s príslušným stupňom stráženia. Posledná výnimka pri zaradovaní mladistvého do výkonu trestu odňatia slobody je upravená v § 70 ods. 2 zákona o výkone trestu, podľa ktorého môže generálny riaditeľ ústavu na výkon trestu odňatia slobody pre mladistvých vo výnimočných prípadoch hodných osobitného zreteľa

rozhodnúť o tom, že mladistvý vykoná trest v inom ústave, ako v ústave pre mladistvých, pokiaľ je to vzhľadom na program zaobchádzania a jeho plnenie účelnejšie.

Na území Slovenskej republiky vykonávajú mladiství odsúdení trest odňatia slobody len v Ústave na výkon trestu odňatia slobody v Sučanoch. Vnútoraná diferenciácia v tomto ústave je prispôbená potrebám mladistvým odsúdeným, pričom sa prihliada predovšetkým na osobnostné vlastnosti mladistvých, na úroveň ich psychických schopností a prognózu ich resocializácie. Na základe týchto kritérií sú mladiství odsúdení zaradovaní do jednotlivých diferenciačných skupín s odlišnými formami a metódami zaobchádzania. Rozlišujeme štyri diferenciačné skupiny, ktorých deliacimi kritériami sú mentálna úroveň mladistvého odsúdeného, jeho osobnostná charakteristika, jeho správanie a prístup k plneniu povinností a programu zaobchádzania, bezpečnostné riziko a výchovno-vzdelávacie, špeciálne výchovno-vzdelávacie, reedukačné a resocializačné potreby mladistvých odsúdených. Mladistvým odsúdeným sa v rámci výkonu trestu odňatia slobody stanovuje obsah programu, ktorým sa bude s mladistvým odsúdeným zaobchádzať. Pri tvorbe tohto programu sa dbá na zabezpečenie jeho pracovnej kvalifikácie, prípravu na samostatný spôsob života a najmä na zabránenie nepriaznivého vplyvu prostredia, v ktorom sa vykonáva trest odňatia slobody.

Po umiestnení mladistvého v ústave na výkon trestu odňatia slobody pre mladistvých rozhodne riaditeľ tohto ústavu o ustanovení opatrovníka mladistvému na zastupovanie a pomoc pri konaní vo veciach súvisiacich s výkonom trestu odňatia slobody. Opatrovníkom môže byť len fyzická osoba, u ktorej nie je pochybnosť o jej nezaujatosti pre jej pomer k mladistvému, k obhajcovi alebo zákonnému zástupcovi mladistvého. Ďalšími predpokladmi pre ustanovenia osoby za opatrovníka mladistvému je vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa v študijnom odbore sociálna práca, psychológia alebo právo, prípadne uznaný doklad o takomto vysokoškolskom vzdelaní vydaný zahraničnou vysokou školou. Okrem splnenia požiadaviek na absolvovanie vysokoškolského štúdia v uvedených odboroch nemôže opatrovník vykonávať režimovú činnosť podľa zákona o výkone trestu alebo nemôže mať disciplinárnu právomoc podľa zákona o výkone trestu. Rozhodnutie o ustanovení opatrovníka mladistvému odsúdenému sa doručuje jeho zákonnému zástupcovi, ktorý voči tomuto rozhodnutiu môže podať sťažnosť v lehote 15-tich dní odo dňa doručenia tohto rozhodnutia. Medzi základné úlohy opatrovníka mladistvého odsúdeného patrí vykonávanie funkcie v záujme mladistvého odsúdeného. Okamihom dosiahnutia plnoletosti mladistvého odsúdeného, skončením výkonu trestu odňatia slobody alebo vydaním rozhodnutia

riaditeľa ústavu o zbavení funkcie opatrovníka z dôvodu, že prestal spĺňať vyššie uvedené podmienky, zaniká funkcia opatrovníka.

V prípade mladistvých odsúdených sa osobitne od dospelých odsúdených upravujú niektoré oprávnenia v rámci výkonu trestu odňatia slobody a ďalšie aspekty výkonu tohto druhu trestu. Vzhľadom na uvedené budeme najprv špecifikovať práva mladistvých odsúdených, ktoré sú odlišné od práv dospelých odsúdených. Následne vymedzíme práva odsúdených vo výkone trestu odňatia slobody, ktoré sa priznávajú odsúdeným bez ohľadu na ich vek, avšak s prihliadnutím na spôsob ich výkonu ustanovený v Ústavnom poriadku.

Umiestnenie odsúdeného mladistvého do cely alebo izby určuje riaditeľ ústavu a v prípade jeho neprítomnosti z iného závažného dôvodu službukonajúci vedúci strážnej zmeny. Kým ubytovacia plocha dospelých odsúdených je 3,5 m², mladiství vykonávajú svoj trest na ubytovacej ploche najmenej 4 m². Uvedená výmera ubytovacej plochy mladistvého odsúdeného sa môže znížiť najviac na obdobie šiestich mesiacov a len na základe rozhodnutia riaditeľa ústavu. V každej cele alebo izbe musí byť pre mladistvého odsúdeného zabezpečené lôžko s matracom, vankúšom, prikrývkou, lôžkovou bielizňou, stolík, stolička, rozhlas, elektrické osvetlenie. O možnosti úpravy spoločných priestorov oddielov, izieb alebo ich vnútorného zariadenia mladistvými odsúdenými rozhoduje vedúci oddelenia výkonu trestu na základe priestorových možností a požiadaviek na udržanie poriadku a čistoty a šetrného zaobchádzania so zverenými vecami.

Mladiství odsúdení majú na rozdiel od dospelých odsúdených právo na prijímanie balíkov raz za mesiac, obsahom ktorých sú veci osobnej potreby obsahujúce fotografie, vlastné knihy, časopisy, študijné materiály, potreby na korešpondenciu a iné veci osobnej potreby povolené riaditeľom ústavu do hmotnosti dvoch kilogramov. Nárok na prijatie balíka s uvedeným obsahom majú dospelí odsúdení len raz za tri mesiace. Balíky možno mladistvým odsúdeným posielat' len prostredníctvom poštového podniku. V prípade, ak by balík obsahoval nepovolené veci osobnej potreby alebo iné veci osobnej potreby neschválené riaditeľom ústavu, mladistvý odsúdený ich odovzdá pri návšteve, odošle ich na základe povolenia riaditeľa ústavu na vlastné náklady balíkom prostredníctvom poštového podniku na adresu určenú mladistvým odsúdeným, alebo ústav na výkon trestu odňatia slobody zabezpečí ich skladovanie, prípadne ich znehodnotí, ak ich nemožno považovať za bezpečné.

Potreba výchovy a prevýchovy mladistvého sa vedie aj cestou vzdelávania. U mnohých mladistvých odsúdených v čase výkonu nepodmienečného trestu odňatia slobody nie je

dovršená školská dochádzka, ktorá je v podmienkach a v rozsahu ustanovenom zákonom generálne povinná. To znamená, že je povinná aj pre mladistvých odsúdených, ktorí sú zaradení do výkonu trestu odňatia slobody v nepodmienečnej podobe. Od povinnosti vykonať povinnú školskú dochádzku nie je možné nikoho oslobodiť.⁴ Za účelom prípravy mladistvého odsúdeného na výkon budúceho povolania a rovnako aj pri jeho zaradení do práce spolupracuje ústav na výkon trestu odňatia slobody s rodičmi mladistvého odsúdeného. Ústav po dohode s príslušným orgánom štátnej správy v školstve, obcou alebo samosprávnym krajom zabezpečuje povinnú školskú dochádzku formou denného štúdia alebo doplnenie základného vzdelania formou denného štúdia v ústave na výkon trestu aj mladistvým, na ktorých sa povinná školská dochádzka nevzťahuje, ak o to požiadajú. Vzdelávanie sa spravidla organizuje v detašovanej triede základnej školy, strednej školy v ústave alebo sa zabezpečí individuálne vzdelávanie.⁵

Mladistvý odsúdený môže častejšie ako dospelý odsúdený telefonovať blízkym osobám alebo iným povoleným osobám v čase osobného voľna v rozsahu určenom podľa vnútornej diferenciacie prostredníctvom telefónneho zariadenia umiestneného v ústave najviac piatim blízkym osobám. Konkrétne diferenciacná skupina so „zmierneným režimom“ môže telefonovať bez určeného časového limitu spôsobom, ktorý neobmedzí ostatných odsúdených vo výkone tohto práva, diferenciacná skupina so „základným režimom“ jedenkrát denne najviac 30 minút a diferenciacná skupina so „sprísneným režimom“ a cela s bezpečnostným režimom jedenkrát v kalendárnom týždni najviac 30 minút. Ak osoba, ktorú mladistvý odsúdený uvedie v žiadosti o telefonovanie, preukázateľne vyjadrí nesúhlas, aby jej mladistvý odsúdený telefonoval, riaditeľom ústavu určený príslušník zboru úpravou v systéme telefónneho zariadenia umiestneného v ústave zabezpečí, aby predmetný telefonický hovor nemohol byť realizovaný. S obhajcom môže mladistvý odsúdený telefonovať raz za kalendárny týždeň, avšak na základe jeho písomnej žiadosti mu môže riaditeľ ústavu v odôvodnených prípadoch povoliť telefonovať obhajcovi aj častejšie. Ústav je oprávnený monitorovať a zaznamenávať obsah telefonického hovoru mladistvého odsúdeného na účel plnenia úloh na úseku boja proti terorizmu a organizovanému zločinu, zabrániť mareniu účelu výkonu trestu odňatia slobody, odhaľovania a objasňovania trestných činov a zabezpečenia ochrany verejného poriadku a bezpečnosti v objektoch, ktorých ochranu zabezpečuje zbor; okrem telefonovania odsúdeného

⁴ TITLOVÁ, M.: Zákon o výkone trestu odňatia slobody. Komentár. Bratislava : Wolters Kluwer s. r. o. 2017. s. 267.

⁵ TITLOVÁ, M.: Zákon o výkone trestu odňatia slobody. Komentár. Bratislava : Wolters Kluwer s. r. o. 2017. s. 271-272.

s jeho obhajcom. Ústav uchováva záznamy podľa prvej vety počas dvanástich mesiacov a zároveň je oprávnený zaznamenávať elektronicky aj údaje o priebehu hovoru, ktorý obsahuje údaje o volaných telefónnych číslach, čase a dĺžke hovoru a pretelefonovanej peňažnej sume.

Za účelom realizácie práva mladistvého odsúdeného na vychádzky sa vytvárajú osobitné otvorené priestory, ktoré sú primeraným spôsobom chránené pred únikom mladistvých odsúdených a pred ich nevhodným kontaktom. V takomto vymedzenom priestore má odsúdený nárok na vychádzku každý deň v trvaní najmenej jednej hodiny. O obmedzení alebo zrušení vychádzky rozhoduje riaditeľ ústavu. Príslušník zboru zabezpečujúci dozor alebo dohľad nad vykonávaním vychádzky môže rozhodnúť o jej prerušení alebo o jej predčasnom ukončení ak odsúdený napriek predchádzajúcemu upozorneniu porušuje Ústavný poriadok, ohrozuje bezpečnosť v ústave, prípadne ak je ohrozená bezpečnosť alebo zdravie osôb v priestore vymedzenom na vychádzky. Na rozdiel od dospelých odsúdených môže riaditeľ ústavu povoliť mladistvému odsúdenému vychádzku mimo ústavu na čas najviac desať hodín za jeden deň aj bez účasti príslušníka zboru za účelom účasti mladistvého na vzdelávaní, kultúrno-osvetovej činnosti a športových činnostiach. Uvedený inštitút má zabezpečiť, aby sa odsúdený zúčastňoval na vzdelávacích, kultúrno-osvetových, športových aktivitách a činnostiach smerujúcich k jeho výchove a formovaniu jeho osobnosti. Aj povolením vychádzky mimo ústavu na výkon trestu odňatia slobody sa pôsobí na mladistvého odsúdeného výchovne a podporuje sa v ňom zodpovednosť za jeho správanie a zapojenie sa do aktivít v programe zaobchádzania, ktorých je mladistvý odsúdený v zmysle § 72 ods. 4 zákona o výkone trestu povinný sa zúčastniť.

Tak ako dospelým odsúdeným, aj mladistvým odsúdeným sa poskytuje trikrát denne strava v podobe raňajok, obeda a večere. Z hľadiska kvality a kvantity musia jednotlivé dávky zodpovedať odporúčaným výživovým dávkam. Mladistvý odsúdený má právo na to, aby sa pri poskytovaní stravy prihliadalo na jeho zdravotný stav. Pri stravovaní sa prihliada aj na kultúrne a náboženské tradície mladistvých odsúdených, to znamená, že mladistvý odsúdený môže na predpísanom tlačive požiadať riaditeľa ústavu o poskytovanie stravy s prihliadnutím na jeho kultúrne a náboženské tradície s vylúčením mäsa alebo stravy s vylúčením bravčového mäsa. Po priznaní žiadaného druhu stravy sa peňažný limit stravnej dávky nemení.

K základným právam mladistvých odsúdených vo výkone trestu odňatia slobody patrí právo na poskytnutie odevu, obuvi a ostatných výstrojných súčastí, o ktoré sa musí mladistvý odsúdený riadne starať. Používanie vlastnej spodnej bielizne, ponožiek, športovej obuvi

a športového odevu je možné na základe povolenia, o ktorom rozhoduje pedagóg alebo liečebný pedagóg. Ústavný poriadok stanovuje presné vzory, podľa ktorých sa má mladistvý odsúdený starať o svoj zovňajšok. Mladiství, ako aj dospelí odsúdení majú právo na základné potreby osobnej hygieny, ktoré im poskytne ústav na výkon trestu odňatia slobody. Rozsah základných potrieb osobnej hygieny a ďalších potrieb osobnej hygieny taxatívnym spôsobom vymedzuje § 15 Ústavného poriadku. Žiadosť o poskytnutie ďalších potrieb osobnej hygieny predkladá mladistvý odsúdený na predpísanom tlačive pedagógovi alebo liečebnému pedagógovi.

Riaditeľ ústavu určuje veci osobnej potreby, ktoré môže mať mladistvý odsúdený pri sebe mimo cely alebo izby. Podľa § 16 Ústavného poriadku sú takýmito vecami napríklad knihy, časopisy, študijné materiály, potreby na korešpondenciu, veci povolené na záujmovú a športovú činnosť, písomnosti bezprostredne súvisiace s konaním vo veci, v ktorej sa vykonáva trest odňatia slobody, písomnosti týkajúce sa jeho iných právnych vecí a pod. V cele alebo v izbe môže mať mladistvý odsúdený aj elektrické spotrebiče ako elektrický holiaci strojček, ponorný varič, rýchlovarnú kanvicu, televízny prijímač, rádioprijímač, o používaní ktorých rozhoduje formou povolenia riaditeľ ústavu na základe predchádzajúcej písomnej žiadosti mladistvého odsúdeného. Každý elektrický spotrebič sa môže používať len v súlade s časovým rozvrhom dňa a spôsobom, ktorý nebude rušiť ostatných odsúdených. Čo sa týka nákladov za používanie elektrických spotrebičov, tieto hradí mladistvý odsúdený vo forme poplatku za elektrickú energiu na kalendárny mesiac vopred vo výške určenej Ústavným poriadkom.

Ďalším základným sociálnym právom mladistvého odsúdeného je právo na osemhodinový nepretržitý spánok na lôžku, ktoré je umiestnené v cele alebo izbe mladistvého odsúdeného, počas ktorého sa v ústave na výkon trestu odňatia slobody zhasína v cele alebo v izbe svetlo. Tento režim má zabezpečiť nerušený výkon práva na nepretržitý osemhodinový spánok. V časovom rozvrhu dňa v ústave na výkon trestu odňatia slobody musí byť presne vymedzený časový úsek, ktorý sa označuje ako čas nočného pokoja. Ako vyplýva z Ústavného poriadku nočným pokojom je časový úsek od 22,00 hod do 06,00 hod. Počas neho sa mladistvý odsúdený zdržiava na svojom lôžku a nesmie vykonávať žiadne činnosti, ktoré by mohli rušiť ostatných odsúdených. Okrem nepretržitého osemhodinového spánku na lôžku, ktorým je cela alebo izba pre mladistvého odsúdeného v ústave povinne vybavená, sa mladistvému odsúdenému umožňuje, aby odpočíval na lôžku aj mimo nočného pokoja. Počas osobného voľna t.j. v čase od 16,00 hod do 17,00 hod a počas dní pracovného voľna od 17,00 hod do 18,00 hod v časovom rozvrhu dňa môže mladistvý odsúdený v trvaní jednej hodiny vykonávať

činnosti, ktoré nie sú v rozpore so zákonom o výkone trestu (písanie listov, čítanie literatúry, individuálna záujmová činnosť).

Mladistvý odsúdený má právo prijímať návštevu blízkych osôb spravidla v sobotu v čase spravidla od 08,30 hod do 16,30 hod, ktoré sa vykonávajú na základe predchádzajúcej písomnej žiadosti mladistvého odsúdeného so zoznamom pozvaných osôb podľa harmonogramu návštev spracovaného na obdobie kalendárneho roka. Podľa ustanovenia § 24 ods. 1 zákona o výkone trestu má mladistvý odsúdený právo prijímať návštevu blízkych osôb v maximálnom počte 5 osôb najmenej raz za kalendárny mesiac v trvaní dvoch hodín, počas ktorých nemôže mladistvý odsúdený prijímať od návštevníkov akékoľvek peňažné prostriedky, korešpondenciu a akékoľvek iné veci. O podaných žiadostiach o vykonanie návštev rozhoduje pedagóg alebo liečebný pedagóg. Návštevy sa uskutočňujú v návštevných miestnostiach spravidla formou priameho kontaktu.

K ďalšiemu právu mladistvého odsúdeného patrí právo na korešpondenciu, t.j. na prijímanie a odosielanie písomných správ v listinnej podobe. Počet odoslaných a ani prijatých správ nie je limitovaný. Odosielanie korešpondencie sa realizuje na náklady mladistvého odsúdeného. V prípade, že mladistvý odsúdený nemá peňažné prostriedky na jej odoslanie, na základe jeho žiadosti predloženej pedagógovi ústav na výkon trestu odňatia slobody zabezpečí jej odoslanie. Korešpondencia určená na odoslanie sa odovzdáva osobne pedagógovi nezalepená, ak nejde o korešpondenciu podľa § 25 ods. 3 zákona o výkone trestu.

Mladistvý odsúdený môže vo výkone trestu prijímať formou poukazu poštového platobného styku alebo bezhotovostným prevodom peňažné prostriedky. Za takto prijaté peňažné prostriedky môže mladistvý odsúdený realizovať nákup potravín, vecí osobnej potreby a iných vecí v predajni zriadenej v ústave najmenej raz za kalendárny týždeň v pracovný deň určený Ústavným poriadkom v primeranom množstve a s prihliadnutím na možnosť ich bezpečného uloženia v skrinke a v súlade s podmienkami zabezpečenia zdravotnej neškodnosti potravín. Výška nákupu nesmie presiahnuť v kalendárnom mesiaci trojnásobok sumy životného minima v zmysle zákona č. 601/2003 o životnom minime a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Právo na zdravotnú starostlivosť má mladistvý odsúdený rovnako ako v civilnom živote. Ústav poskytne peňažný príspevok mladistvému odsúdenému, ktorý nemá peňažné prostriedky na nákup liekov, liečebnej alebo zdravotníckej pomôcky predpísaných lekárom a tieto nemožno poskytnúť bezplatne na základe zdravotného poistenia a na úhradu nevyhnutných nákladov za

služby súvisiace s poskytovaním zdravotnej starostlivosti podľa osobitného predpisu (peňažný príspevok na tieto veci odsúdený ústavu vráti, ak bude mať do konca výkonu trestu peňažné prostriedky).

Osobitne je u mladistvých odsúdených upravená kultúrno-osvetová činnosť, ktorá je zameraná na zvyšovanie ich kultúrnej a vzdelanostnej úrovne, právneho vedomia, osvojovanie si mravných noriem a pozitívne formovanie občianskych postojov a morálky. Záujmovú činnosť vykonávajú mladiství odsúdení podľa ich individuálnych predpokladov, resocializačných potrieb a záujmov, a preto sa im umožňuje vybrať si záujmový krúžok, v ktorom chcú pracovať. Formou individuálneho poradenstva, skupinových výchovných postupov a prostredníctvom informatívnych vychádzok spolu s pedagógom sa mladiství odsúdení pripravujú odlišne od dospelých odsúdených na ich prepustenie z výkonu trestu.

Rozsah disciplinárnych trestov, ktoré možno uložiť mladistvým odsúdeným vo výkone trestu odňatia slobody je modifikovaný z hľadiska dostupných disciplinárnych trestov, dĺžky trvania týchto trestov a z dôvodu zmiernenia negatívnych vplyvov výkonu trestu odňatia slobody na mladistvého. Okruh disciplinárnych trestov pre mladistvých odsúdených je oproti dospelým odsúdeným zúžený, keďže mladistvému odsúdenému nie je možné uložiť disciplinárny trest umiestnenia do samoväzby. Ďalšie druhy disciplinárnych trestov sú modifikované z hľadiska ich trvania a to tak, že mladistvému je možné uložiť disciplinárny trest celodenného umiestnenia do uzavretého oddielu najviac na desať dní a umiestnenie do uzavretého oddielu v mimopracovnom čase najviac na štrnásť dní.⁶ Ak je však mladistvý odsúdený zaradený do denného štúdia, disciplinárny trest celodenného umiestnenia na uzavretom oddiele mu nemožno uložiť. Na druhej strane, mladistvý odsúdený sa aj počas výkonu disciplinárneho trestu celodenného umiestnenia do uzavretého oddielu môže zúčastňovať na preventívnych, osvetových a jednorazových alebo krátkodobých vzdelávacích činnostiach. Dospelí odsúdení vykonávajúci predmetný disciplinárny sa však takýchto činností nemôžu zúčastniť. Poslednou modifikáciou pri ukladaní disciplinárneho trestu mladistvému odsúdenému je skutočnosť, že disciplinárny trest celodenného umiestnenia do uzavretého priestoru môže mladistvý odsúdený vykonať až najskôr po desiatich dňoch od vykonania tohto trestu. To však neplatí, ak sa dopustil disciplinárneho previnenia počas výkonu tohto

⁶ TITLOVÁ, M.: Zákon o výkone trestu odňatia slobody. Komentár. Bratislava : Wolters Kluwer s. r. o. 2017. s. 273.

disciplinárneho trestu a bol mu uložený takýto disciplinárny trest. Preto v takom prípade možno mladistvého podrobiť disciplinárnemu trestu bez prerušenia najviac na štrnásť dní.

Záver

Uložením trestu odňatia slobody sa výrazným spôsobom zasahuje nielen do základných ľudských práv a slobôd mladistvého, ale dochádza aj k rozpadu rodinných a partnerských vzťahov, oslabeniu ostatných významných sociálnych väzieb, zníženiu životnej úrovne, redukcii aktivít a s tým spätaj frustrácii či stresu. Preto hranice a pravidlá výkonu trestu odňatia slobody mladistvých odsúdených musia byť zákonom presne stanovené. Je treba vziať na zreteľ, že ak súd uloží mladistvému páchatel'ovi trest odňatia slobody ako krajný prostriedok ochrany spoločnosti, nezabezpečí tým ešte splnenie účelu tohto trestu. Z uvedeného dôvodu sa musí v ústave na výkon trestu odňatia slobody pre mladistvých realizovať individualizovaný výkon trestu, ktorým sa jednak zabezpečí ochranná funkcia trestného práva vo vzťahu k spoločnosti a jej členom, ale ktorý zároveň bude výchovne pôsobiť na mladistvého odsúdeného, ktorý bude po výkone trestu odňatia slobody schopný zaradiť sa do bežného života ako riadny občan.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

ČENTĚŠ, J. a kol.: Trestný poriadok - Veľký komentár. 4. aktualizované vydanie. Žilina : EUROKÓDEX, s. r. o. 2019. 1038 s. ISBN: 978-80-8155-087-4.

ČENTĚŠ, J. a kol.: Trestný zákon - Veľký komentár. 5. aktualizované vydanie. Žilina : EUROKÓDEX, s. r. o. 2020. 998 s. ISBN: 978-80-8155-096-6.

ČONKA, P. - ČONKOVÁ, A.: Kriminalita mladistvých a možnosti jej prevencie. In: PEDAGOGIKA.SK, roč. 6, 2015, č. 6. ISSN: 1338-0982. s. 160-175.

ROČENKA Zboru väzenskej a justičnej stráže za rok 2019 č. GR ZVJS-51/11-2020.

TITLOVÁ, M.: Zákon o výkone trestu odňatia slobody. Komentár. Bratislava : Wolters Kluwer s. r. o. 2017. 400 s. ISBN: 978-80-8168-654-2.

ÚSTAVNÝ PORIADOK PRE ODSÚDENÝCH v Ústave na výkon trestu odňatia slobody pre mladistvých Sučany